

NOTATKI FAUNISTYCZNE

Ptaki

Marek Jobda

WPLYW USUWANIA ZAKRZACZEŃ NA BAGNIE CAŁOWANIE NA AWIFAUNĘ LĘGOWĄ

Prezentowane wyniki zebrano w ramach projektu czynnej ochrony ekosystemów mokradłowych, realizowanego na obszarze Bagna Całowanie (gm. Karczew i Celestynów, woj. mazowieckie) przez Stowarzyszenie Chrońmy Mokradła we współpracy z Mazowieckim Parkiem Krajobrazowym. Prace były finansowane przez Fundację EkoFundusz oraz Program Małych Dotacji GEF/SGP.

Bagno Całowanie znajduje się w dolinie Wisły i obejmuje ponad 2000 ha cennych przyrodniczo łąk i pastwisk, z których na wielu zaprzestano użytkowania rolniczego, co skutkuje spadkiem różnorodności biologicznej tego terenu (Dombrowski 2004). Projekt polegał na usuwaniu krzewów na łąkach, na których zaniechano wykaszania i wypasu, w celu przywrócenia ich użytkowania oraz właściwej ochrony zbiorowisk mechowiskowych. Zarosła wierzby szarej i pięciopęcikowej usunięto z powierzchni 6 ha, a następnie przez kolejne dwa lata wykaszano odrosty wierzby.

Elementem realizowanego projektu był monitoring ornitologiczny. Został on przeprowadzony w latach 2004 i 2006 na powierzchni próbnej Podbiel (21,9 ha), zlokalizowanej ok. 2 km na zachód od miejscowości o tej nazwie. Powierzchnia obejmowała trwałe użytki zielone z dużym udziałem krzewów i zadrzewień, użytkowane kośnie z różną intensywnością. W pierwszym roku monitoringu kępy drzew i krzewów były rozmieszczone równomiernie na całej powierzchni i obejmowały łącznie ok. 7 ha. Zakrzaczenia zostały w większości usunięte na przełomie roku 2004 i 2005, jednak część stert gałęzi z wyciętych krzewów pozostała na powierzchni do końca badań. W roku 2006 większe skupisko drzew zostało zachowane tylko w północnej części powierzchni i wraz z pojedynczymi drzewami pozostawionymi w innych miejscach, zajmowało powierzchnię ok. 1 ha. Kępy wyciętych krzewów były rozmieszczone równomiernie na obszarze badań. Zakrzaczenia wierzby porastały także częściowo dawne potorfia. Po usunięciu nalotu wierzby zostały odsłonięte niewielkie i płytkie zbiorniki wodne. W trakcie sezonu lęgowego w roku 2006 zbiorniki te wyschły całkowicie.

Liczenia ptaków przeprowadzono kombinowaną metodą kartograficzną (Tomiałojć 1980). W roku 2004, tj. przed usunięciem zakrzaczeń, przeprowadzono siedem kontroli porannych (po ok 2 godz. każda), dwie wieczorne i jedną nocną w okresie od 25 IV do 26 VI. Po usunięciu zakrzaczeń powtórzono liczenia w roku 2006. Wykonano sześć kontroli porannych, jedną wieczorną i jedną nocną w okresie od 22 IV do 23 VI.

W roku 2004 stwierdzono 63 pary lęgowe należące do 20 gatunków, a w 2006 46 par i 18 gatunków (tab. 1). W okresie objętym monitoringiem zmniejszyła się ogólna liczebność i różnorodność gatunkowa zespołu ptaków lęgowych, a zagęszczenie ogólne spadło z 29,3 do 21,4 pary/10 ha. Spadki liczebności odnotowano dla 14 gatunków, w tym o więcej niż 2 pary lęgowe u cierniówki *Sylvia communis*, słowika szarego *Luscinia luscinia*, piecuszka *Phylloscopus trochilus* i kapturki *Sylvia atricapilla*. Wszystkie wymienione gatunki gniazdują i zdobywają pokarm w krzewach lub u ich podnóża, zatem spadek ich liczebności był naturalną konsekwencją usunięcia nalotu wierzby. Gatunki te mają w Polsce duże i stabilne lub lekko zwiększające liczebność populacje (Tomiałojć i Stawarczyk 2003; BirdLife International 2004, Chylarecki *et al.* 2006).

Pomimo odkrzaczenia terenu, populacja trznadla *Emberiza citrinella* pozostała na zbliżonym poziomie, chociaż ptaki te przestały zajmować część terytoriów w miejscach pozbawionych krzewów. Wzrost liczebności odnotowano u skowronka *Alauda arvensis*, gąsiorka *Lanius collurio* oraz kszczyka *Gallinago gallinago*. Z nowych gatunków pojawiły się: derkacz *Crex crex*, czajka *Vanellus vanellus*, świergotek łąkowy *Anthus pratensis*, makolągwa *Carduelis cannabina* oraz piegża *Sylvia curruca*. Ubyło 7 gatunków (tab.1), które gniazdowały w roku 2004 w liczbie 0,5-1,5 pary. Pomimo zbliżonej liczby gatunków (20 i 18) jakie gniazdowały na badanej powierzchni w latach 2004 i 2006, liczba gatunków wspólnych w obu porównywanych okresach wynosiła tylko 13, co stanowi 65% składu gatunkowego z roku 2004.

Gąsiorek jest gatunkiem wymienionym w Załączniku I Dyrektywy Ptasiej, którego znaczne spadki liczebności odnotowano w krajach Europy Zachodniej (BirdLife International 2004). Najliczniej występuje w Polsce na formacjach krzewiastych i krzewiasto-drzewiastych pośród terenów otwartych (Tomiałojć i Stawarczyk 2003). Na badanej powierzchni, obserwowano lęgi tego gatunku nawet w bardzo niewielkich krzewach wierzby. Odślonienie powierzchni poprzez usunięcie zwartej wierzby, z pozostawieniem pojedynczych krzewów i stert suchych gałęzi, mogło potencjalnie wpłynąć korzystnie na liczebność gąsiorka.

Przeprowadzone zabiegi usuwania krzewów przyczyniły się do powiększenia odkrytej powierzchni łąkowej, a tym samym zwiększenia potencjalnych siedlisk lęgowych derkacz - gatunku zagrożonego w skali światowej - czajki i skowronka. Pierwszy lęg czajki został odnotowany na powierzchni próbnej już w roku 2005. Odkrzaczenie potorfi stworzyło przypuszczalnie atrakcyjne warunki dla kszczyka. Ptaki te obserwowano wielokrotnie w roku 2006 do końca maja, ale później wraz ze spadkiem poziomu wody w potorfiach, częstotliwość obserwacji znacznie zmalała. Można

przypuszczać, że lęgi zakończyły się niepowodzeniem, z uwagi na zanik wody na tych terenach w czasie sezonu lęgowego.

Tab. 1. Liczba par, zagęszczenie i udział w zespole ptaków lęgowych na powierzchni próbnej Podbiel (21,9 ha) w latach 2004 i 2006

Table 1. Number of pairs, population density, and proportion of different species in the community of breeding birds on the study plot Podbiel (21.9 ha) in 2004 and 2006, (1) - Species, (2) - Number of pairs, (3) - Density pairs/10 ha, (4) - proportion %, (5) - difference in the number of pairs, (6) - Total

Gatunek (1)	Liczba par (2)		Zagęszczenie par/10 ha (3)		Udział % (4)		Różnica w liczbie par (5)
	2004	2006	2004	2006	2004	2006	
<i>Sylvia communis</i>	15	4,5	6,8	2,1	23,8	9,8	-10,5
<i>Alauda arvensis</i>	8,5	12	3,9	5,6	13,5	26,1	+3,5
<i>Luscinia luscinia</i>	6,5	2	3,0	0,9	10,3	4,3	-4,5
<i>Emberiza citrinella</i>	6	5,5	2,8	2,6	9,5	12,0	-0,5
<i>Phylloscopus trochilus</i>	5	1	2,3	0,5	7,9	2,2	-4
<i>Sylvia atricapilla</i>	4	1	1,9	0,5	6,3	2,2	-3
<i>Lanius collurio</i>	3	6,5	1,4	3,0	4,8	14,1	+3,5
<i>Prunella modularis</i>	2	2	0,9	0,9	3,2	4,3	0
<i>Saxicola rubetra</i>	2	1	0,9	0,5	3,2	2,2	-1
<i>Sylvia borin</i>	1,5		0,7		2,4		-1,5
<i>Turdus merula</i>	1,5	0,5	0,7	0,2	2,4	1,1	-1
<i>Phasianus colchicus</i>	1,5		0,7		2,4		-1,5
<i>Parus montanus</i>	1		0,5		1,6		-1
<i>Fringilla coelebs</i>	1	1	0,5	0,5	1,6	2,2	0
<i>Acrocephalus pallustris</i>	1		0,5		1,6		-1
<i>Carpodacus erythrinus</i>	1		0,5		1,6		-1
<i>Emberiza schoeniclus</i>	1	1	0,5	0,5	1,6	2,2	0
<i>Phylloscopus collybita</i>	0,5		0,2		0,8		-0,5
<i>Gallinago gallinago</i>	0,5	2,5	0,2	1,2	0,8	5,4	+2
<i>Cuculus canorus</i>	0,5		0,2		0,8		-0,5
<i>Crex crex</i>		2		0,9		4,3	+2
<i>Vanellus vanellus</i>		1		0,5		2,2	+1
<i>Anthus pratensis</i>		1		0,5		2,2	+1
<i>Carduelis cannabina</i>		1		0,5		2,2	+1
<i>Sylvia curruca</i>		0,5		0,2		1,1	+0,5
Razem (6)	63	46	29,3	21,4	100,1	100,1	-17

Pomimo spadku ogólnej liczebności i różnorodności głównie pospolitych gatunków ptaków, na badanej powierzchni nastąpiły pozytywne zmiany w awifaunie, tj. zwiększenie liczebności gatunków rzadkich lub zanikających w skali kraju. Zmiany w awifaunie były w dużej mierze związane z przeprowadzonymi tam zabiegami odkrzaczenia, jednak dalszy kierunek zmian i utrzymanie dotychczasowych efektów ochronnych, będzie uzależnione od przyszłego użytkowania terenu, w tym wykaszenia, ograniczenia rozwoju nalotu wierzby i podjęcia zabiegów mających na celu poprawę stosunków wodnych, w szczególności ograniczenie spadku poziomu wody. Określenie kierunku zmian i efektów przeprowadzonych zabiegów, wymaga dalszych badań monitoringowych.

Literatura

- BirdLife International (2004). *Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status*. Cambridge, UK: BirdLife International (BirdLife Conservation Series No. 12).
- Chylarecki P., Jawińska D., Kuczyński L. 2006. *Monitoring Pospolitych Ptaków Łęgowych - Raport z lat 2003-2004*. Warszawa: OTOP.
- Dombrowski A. 2004. *Bagno Całowanie*. Ss. 404-407, w: Sidło P. O., Błaszowska B. & Chylarecki P. (red.). *Ostoje ptaków o randze europejskiej w Polsce*. OTOP: Warszawa.
- Tomiałojć L. 1980. *Kombinowana odmiana kartograficznej metody liczenia ptaków łęgowych*. Not. Orn. 12: 33-54.
- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. *Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany*. PTPP „pro Natura”. Wrocław.

Adres autora:

ul. Bohaterów Powstania Styczniowego 4, 05-480 Karczew

THE EFFECT OF CLEARING SHRUBS ON BREEDING AVIFAUNA OF THE WETLAND CAŁOWANIE

Summary

In 2004 and 2006, counts of breeding birds were conducted on a 21.9-ha plot located in the wetland Całowanie (52°01'N, 21°20'E). Birds were counted before and after removal of 6 ha of willows growing on grasslands since the time when their agricultural management was ceased. It has been found that the number of species declined from 20 in 2004 to 18 in 2006, and the number of pairs decreased from 63 to 46, respectively. Mainly common species nesting and foraging in or under shrubs stopped nesting or declined (14 species), whereas the abundance of birds associated with grasslands increased (8 species). Although most shrubs were cleared, numbers of the red-backed shrike markedly increased (from 3 pairs in 2004 to 6.5 pairs in 2006).